

Οι γιορτινές ημέρες έφτασαν όπως έφτασε και η ώρα για να ξεκουραστούμε και να απολαύσουμε τον ελεύθερό μας χρόνο. Υπάρχουν αρκετά έθιμα, όμως κάποια δεν είναι πολύ γνωστά. Με αυτό το άρθρο λοιπόν, θα μάθουμε τα ήθη και τις παραδόσεις σε κάποια νησιά των Κυκλάδων.

Γενικότερα στη νησιωτική Ελλάδα, κυρίως του Αιγαίου, χαρακτηριστικά της γιορτής των Χριστουγέννων ήταν το διαρκές άναμμα της φωτιάς (κρατάει όλο το Δωδεκαήμερο) που έχει αποτρεπτικό χαρακτήρα κατά των καλικάντζαρων και των κακών πνευμάτων και το σφάξιμο και μαγείρεμα του γουρουνιού. Όσοι δεν είχαν γουρούνι σφάζανε γίδα ή πρόβατο. Στόλιζαν το σπίτι με κλαδιά κέδρων και αγριοκερασιάς. Δεν λούζονταν, γιατί το θεωρούσαν γρουσουζιά, κι έβαζαν ένα αγοράκι να κάνει ποδαρικό. Στις Κυκλάδες οι εορτασμοί του «Δωδεκαημέρου» (Χριστούγεννα, Πρωτοχρονιά, Θεοφάνεια) έχουν έναν μοναδικό, ιδιαίτερο χαρακτήρα ο οποίος ποικίλλει ευχάριστα από νησί σε νησί.

Γενικά στα Κυκλαδονήσια οι κάτοικοι θεωρούν ως καλό οιωνό αν την Πρωτοχρονιά φυσάει βοριάς ή αν έρθει στην αυλή του σπιτιού ένα περιστέρι. Αν όμως πετάξει πάνω από το σπιτικό κοράκι φοβούνται μήπως συμβούν ατυχίες. Σε ορισμένα χωριά των Κυκλάδων, όταν οι άνθρωποι πλένονται το πρωί της Πρωτοχρονιάς αγγίζουν το πρόσωπό τους μ' ένα κομμάτι σίδερο για να είναι όλο το χρόνο υγιείς («σιδερένιο»).

Στο νησί των ανέμων, την ξακουστή Μύκονο, τα Χριστούγεννα τα γραφικά δρομάκια μοσχοβολούν από τις δίπλες, τους κουραμπιέδες και τα Χριστόψωμα που ψήνονται στους φούρνους. Σε όλα τα χωριά ζυμώνουν και ψήνουν ένα επιπλέον Χριστόψωμο το οποίο μοιράζουν στα ζώα του σπιτιού λογικά για να τα ευλογήσουν. Φυσικά, εκτός από τα παραπάνω οι νοικοκυρές μαγειρεύουν λαρδί χοιρινό με χόρτα ή λάχανο, το οποίο συμβολίζει την επάρκεια, κρέας ψητό στον φούρνο, κρεμμυδόπιτα με ντόπια «τυροβολιά» και μελόπιτα με τυροβολιά, μέλι και κανέλα.

Η ημέρα των Φώτων είναι επίσης λαμπρή γιορτή στη Μύκονο επειδή ξεκινούν τα «μπαλόσια» τα οποία προέρχονται από την Βενετία.

Στην μαγευτική Νάξο ένα παραδοσιακό γαστρονομικό έθιμο της Νάξου είναι γεμιστό κατσίκι με διάφορα χορταρικά και ρύζι, το οποίο παρασκευάζεται και προσφέρεται τα Χριστούγεννα και την Πρωτοχρονιά. Ζυμώνονται επίσης τα Χριστόψωμα με σταφίδες και καρύδια, τα οποία έχουν στο κέντρο ένα ολόκληρο καρύδι με το τσόφλι του και ένα σταυρό από ζυμάρι. Στη Νάξο ψέλνονται, ως κάλαντα, τα περίφημα «κοτσάκια», ένα είδος μαντινάδας με σκωπτικό χαρακτήρα.

Τα Χριστούγεννα τηρούνται τα «χοιροσφάγια» είναι έθιμο που παρατηρείται σε αρκετά χωριά της Νάξου, όπως επίσης και το ζύωμα του «Χριστόψωμου». Ήδη από την προπαραμονή των Χριστουγέννων το κλίμα σε κάθε χωριό της Νάξου είναι εορταστικό. Οι νοικοκυρές ασπρίζουν και καθαρίζουν τα σπίτια και στη συνέχεια οι άντρες συμμετέχουν στα χοιροσφάγια και όλοι ετοιμάζονται να δεχτούν τη γέννηση του Χριστού. Όπως στη Νάξο, έτσι και σε άλλα νησιά των Κυκλάδων γενικότερα, παλαιότερα από την παραμονή των Χριστουγέννων ως και την ημέρα των Φώτων, επικρατούσε ο φόβος για τους γνωστούς σε όλους καλικάντζαρους, ο οποίος δημιούργησε έθιμα γύρω από την εστία του σπιτιού, ώστε με

αυτό τον τρόπο, να αποτραπεί η ανεπιθύμητη παρουσία τους. Επομένως από την παραμονή των Χριστουγέννων και για όλο το δωδεκάημερο, έκαιγε άσβεστο ένα κούτσουρο στο τζάκι, το «Χριστοκούτσουρο». Δεν ήταν λίγες οι φορές οπού έριχναν κόκκους αλατιού, για να κάνουν θόρυβο και να διώχνει τους καλικάτζαρους. Τη στάχτη του «Χριστοκούτσουρου» την έριχναν σε ζώα και φυτά.

Την τελευταία μέρα του έτους, οι Ναξιώτες πίστευαν ότι πρέπει να έχουν ξεπληρώσει όλα τα χρέη που τυχόν όφειλαν, με αποτέλεσμα να μη «χρωστούν» όλο το χρόνο.

Στα νεώτερα χρόνια το ποδαρικό της Πρωτοχρονιάς είχε μεγάλη σημασία, και αυτός ήταν ο λόγος που τα σπίτια ήταν κλειστά και αποφεύγονταν οι επισκέψεις. Σε ορισμένα χωριά, για να αποφύγουν το κακό ποδαρικό, διάλεγαν ένα μικρό καλό παιδί, του έδιναν ψωμί και μια οκά κουμάρι, με το οποίο έχυνε νερό μέσα και έξω από το σπίτι λέγοντας «μέσα καλό κι όξω κακό».

Στην υπέροχη Πάρο τα παιδιά ψάλλουν τα κάλαντα το απόγευμα της παραμονής των Χριστουγέννων και της Πρωτοχρονιάς, αμέσως μετά τον εσπερινό και ανήμερα το πρωί μετά το τέλος της λειτουργίας. Τα Χριστούγεννα οι νοικοκυρές ψήνουν Χριστόψωμα φτιαγμένα από αλεύρι και ξηρούς καρπούς, σχηματίζουν με το ζυμάρι ένα σταυρό πάνω σε αυτά και τα δίνουν για τροφή στα ζώα του σπιτιού. Το πρωί της παραμονής των Θεοφανείων, οι ιερείς, φορώντας το πετραχήλι και κρατώντας στο χέρι το σταυρό μ' ένα κλαδί φρέσκο βασιλικό, «φωτίζουν» τα σπίτια. Τους συνοδεύει ένα παιδί το οποίο κρατάει στα χέρια του ένα κουβαδάκι με τον αγιασμό, την «σίγκλα», κι ένα λαδοφάναρο με το Άγιο Φως. Πηγαίνοντας από σπίτι σε σπίτι οι ιερείς ψάλλουν το «Εν Ιορδάνη...» και «φωτίζουν», κατά την τοπική διάλεκτο, τους πιστούς και τα δωμάτια του σπιτιού τους, ώστε να απομακρυνθούν τα κακά και πονηρά πνεύματα. Ένα παλιό τοπικό έθιμο της Πάρου, που δεν πραγματοποιείται πια, είναι ότι την Παραμονή της Πρωτοχρονιάς οι κάτοικοι, άντρες και γυναίκες δημιουργούσαν μικρές ομάδες και, έχοντας μαζί τους μουσικά όργανα, όπως για παράδειγμα τσαμπούνα ή τουμπάκι, πήγαιναν από σπίτι σε σπίτι και έλεγαν τα κάλαντα. Οι οικοδεσπότες τους υποδέχονταν με χαρά και τους πρόσφεραν τοπικά γλυκά και κρασί ως αντάλλαγμα. Ο χορός και το τραγούδι κρατούσε μέχρι της πρωινές ώρες.

Στην Σίφνο τα γνωστά Σιφνέικα κάλαντα είναι αυτοσχέδιες δημιουργίες στην τοπική διάλεκτο οι οποίες συνδέονται με την θρησκευτική ζωή και ψέλνονται πολλές ώρες κυρίως από το μεσημέρι της παραμονής των Χριστουγέννων και της Πρωτοχρονιάς. Οι συνθέσεις αναδεικνύουν το ταλέντο του δημιουργού, εκφράζουν συναισθήματα και σχολιάζουν πρόσωπα και καταστάσεις.

Στην Σύρο την παραμονή των Χριστουγέννων οι κάτοικοι, της συριακής υπαίθρου και της Άνω Σύρου, μετά από την εκκλησία, γυρίζουν στα σπίτια τους και τρώνε ψάρι και κουνουπίδι. Την παραμονή της Πρωτοχρονιάς μέλη του Λυκείου, ντυμένα με την παραδοσιακή συριανή φορεσιά, τριγυρνούν στους δρόμους της Ερμούπολης κρατώντας το στολισμένο παραδοσιακό καραβάκι και ψάλλουν τα συριανά και τα τηνιακά κάλαντα. Στην Σύρο τα τελευταία χρόνια αυτό το κυκλαδίτικο έθιμο έχει αναβιώσει μετά από προσπάθειες πολιτιστικών και

δημοτικών φορέων. Την παραμονή των Θεοφανείων μέλη του Λυκείου ψάλλουν ξανά τα κάλαντα όμως κρατούν αυτή τη φορά, φαναράκια φτιαγμένα από κούφια φρέσκα πορτοκάλια, έθιμο το οποίο είναι πολύ παλιό.

Ένα έθιμο που αναβιώνει και αφορά το μέγάλωμα των χοίρων και τον τεμαχισμό τους για τον εορτασμό των Χριστουγέννων. Τα χοιροσφάγια γίνονται ακόμα στα αγροτικά χωριά και συνοδεύονται από γλέντι. Περιλαμβάνουν τη σφαγή, τον τεμαχισμό του χοίρου και την παρασκευή ποικίλων παραγώγων από το γουρούνι της οικογένειας, όπου κανένα κομμάτι του χοίρου δεν έμενε ανεκμετάλλευτο, αλλά μετατρέποταν σε λουκάνικα, λούντζα, γλύνα και πηχτή για τις κρύες νύχτες του χειμώνα.

Η προετοιμασία για τις γιορτές του Δωδεκαημέρου ξεκινούσε ένα μήνα πριν. Τέλος, Νοέμβρη και το αργότερο μέχρι της Αγίας Βαρβάρας έβαζαν σε πλαστικά, ρεβίθια και φακές για να είναι έτοιμα τις γιορτές και να στολίσουν με πρασινάδα το σπίτι. Παραμονή των Χριστουγέννων υπήρχε στα χωριά και την Άνω Σύρο η καλή βραδιά όπου οι νοικοκυρές έστρωναν το τραπέζι, πήγαιναν στην βραδινή λειτουργία και επιστρέφοντας έτρωγαν ψάρι με κουνουπίδι. Στην Ερμούπολη έβγαιναν και έλεγαν τα κάλαντα με το παραδοσιακό καραβάκι την παραμονή της Πρωτοχρονιάς και πήγαιναν στον Δέσποτα, στις δημόσιες υπηρεσίες, στα μαγαζιά και στα εργοστάσια, ενώ ανήμερα της πρωτοχρονιάς πήγαιναν στα σπίτια. Στα χωριά έβγαιναν μόνο την παραμονή της Πρωτοχρονιάς να πούνε τα κάλαντα με την συνοδεία τσαμπούνας και τουμπιού. Αν δεν πήγαιναν σε όλα τα σπίτια, δεν σταματούσαν ενώ μπορεί να τελείωναν την άλλη ημέρα το πρωί ή ακόμα και το απόγευμα.

Την Παραμονή της πρωτοχρονιάς συνήθιζαν και αγόραζαν τα αγριοκρεμμύδα, τα οποία κρεμούσαν πίσω από την πόρτα ή στην είσοδο του σπιτιού γιατί ήταν ενάντια στο κακό μάτι αλλά έφερνε και τύχη στο σπίτι. Στα χωριά έβαζαν και πίσω από την πόρτα ένα μικρό διχτάκι για τα μάγια. Παραμονή των Φώτων στην Ερμούπολη και την Άνω Σύρο από το απόγευμα και μετά έβγαιναν και έλεγαν τα κάλαντα των Φώτων κρατώντας τα κλασικά φαναράκια αλλά ιδιαίτερα στην Άνω Σύρο φαναράκια από πορτοκάλι ή μανταρίνι.

Στην πανέμορφη Τήνο, το «Τραπέζι της Αδελφότητας» είναι ένα χριστουγεννιάτικο έθιμο που αναβιώνετε κάθε χρόνο στις 25 Δεκεμβρίου. Οι οικογένειες του χωριού αναλαμβάνουν κάποιες δεδομένες υποχρεώσεις προς τον ναό του χωριού, τα Εισόδια της Θεοτόκου. Ο αρχηγός της οικογένειας, η οποία διαλέγεται υπεύθυνη ονομάζεται «κάβος» και υποχρεώνεται να διατηρεί αναμμένο, όλο το χρόνο, το καντήλι μπροστά από την εικόνα της Γέννησης του Χριστού. Πρέπει επίσης να διατηρεί καθαρή την εκκλησία, και έχει την ευθύνη των εξόδων της λειτουργίας των Χριστουγέννων και την προμήθεια κεριών, καθώς και μιας λαμπάδας. Το μεσημέρι των Χριστουγέννων ο «κάβος» παραθέτει γεύμα στο σπίτι του αυστηρά μόνο για τους άνδρες του χωριού και τον ιερέα της ενορίας. Οι προσκεκλημένοι φέρνουν μαζί τους, μέσα σε μία πετσέτα, το ψωμί, το πιρούνι, το κουτάλι και το κρασί τους. Μετά το φαγητό, μια ομάδα καλεσμένων μαζί με τον ιερέα, μεταφέρουν την εικόνα της Γέννησης του Χριστού από την εκκλησία στο σπίτι του οικοδεσπότη, ψάλλοντας Χριστουγεννιάτικους σκοπούς.. Η εικόνα τοποθετείται πάνω στο τραπέζι δίπλα στον ιερέα. Όλοι κάθονται πάλι στο τραπέζι, ο ιερέας μοιράζει αντίδωρο και ανάβονται κεριά, παρόμοια

με αυτά τα οποία μοιράστηκαν στην πρωινή λειτουργία. Μετά από μια διαδικασία η εικόνα επιστρέφεται στην εκκλησία με συνοδεία Χριστουγεννιάτικων τροπαρίων.

Το ξεχωριστό νησί της Σαντορίνης έχει πολλά έθιμα. Ένα από τα ήθη του νησιού που παραμένει αναλλοίωτο μέχρι και σήμερα είναι τα «αγιομνήσια» ή αλλιώς ο εορτασμός και το πανηγύρι στην μνήμη του κάθε Αγίου. Λίγο πριν την εορτή Αγίου, η εκκλησία καθαρίζεται ενώ στολίζονται και οι εικόνες της, και σε αρκετά από τα χωριά του νησιού ο δρόμος προς την εκκλησία στολίζεται με δενδρολίβανο.

Σε όλες τις εκκλησίες μαζεύονται χρήματα για τον εορτασμό. Αν υπάρχει σπίτι δίπλα στην εκκλησία (τα γνωστά στις Κυκλάδες «πανηγυρόσπιτα»), εκείνο αναλαμβάνει την προετοιμασία του φαγητού (τα πανηγυρόσπιτα είναι μικρά σε έκταση σπίτια). Συνήθως οι άνδρες μαγειρεύουν σε καζάνια φασολάδα, φάβα και άλλα ανάλογα την εποχή και αν είναι περίοδος νηστείας, ενώ το κρασί είναι άφθονο. Σε πολλά από τα πανηγύρια στήνεται χορός με τσαμπούνες, λαούτα και βιολιά.

Τα κάλαντα της Πρωτοχρονιάς δεν τα έψελναν παιδιά αλλά παρέες ανδρών, ως επί το πλείστον νεαρών, συνοδεία βιολιών το μεσημέρι της Πρωτοχρονιάς.

Στην ώρα του τραπεζιού όπου όλες οι οικογένειες ήταν στο τραπέζι όλα τα σπίτια είχαν ανοιχτές τις πόρτες για να ακούσουν τα κάλαντα από τα παλικάρια του χωριού.

Στις Κυκλάδες προσφωνούν τα εξής κάλαντα:

*Για σένα, κόρη όμορφη, ήρθαμε να τα πούμε
και τα καλά Χριστούγεννα για να σου ευχηθούμε.*

*Σ' αυτό το σπίτι που 'ρθαμε καράβια ν' ασημένια
του χρόνου σαν και σήμερα να 'ναι μαλαματένια.*

*Αν έχεις κόρη όμορφη, βάλε την στο τσιμπίδι
και κρέμασέ την αψηλά, να μην την φαν οι ψύλλοι.*

*Φέρτε μας κρασί να πιούμε και του χρόνου να σας πούμε,
και του χρόνου να σας πούμε φέρτε μας κρασί να πιούμε.*

Ενώ στη Σύρο λένε αυτά:

Χριστός γεννάται σήμεραν εν Βηθλεέμ τη πόλει. (δις)

Οι ουρανοί αγάλλονται και χαίρ' η φύσις όλη. (δις)

Εν τω σπηλαίω τίκτεται εω φάτνη των αλόγων. (δις)

Ο Βασιλεύς των ουρανών και ποιητής των όλων. (δις)

Πλήθος αγγέλων ψάλλουσι το Δόξα Εν Υψίστοις. (δισ)

Και τούτο άξιον εστί η των ποιμένων πίστις. (δισ)

Το τραπέζι της Αδελφότητας στην Τήνο

Τα φαναράκια της Σύρου

Πηγές:

Χριστούγεννα στην Μύκονο → E-MYKONOS.GR - Portal of Mykonos Island

"ΝΑΞΙΟΤΥΠΙΑ": Τοπικά Χριστουγεννιάτικα Έθιμα της Νάξου (naxiotypia.blogspot.com)

ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΙΑΤΙΚΑ ΕΘΙΜΑ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥ (αναμνήσεις των παππούδων μας)

ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΣΜΟΙ (sch.gr)

Διαφορετικά ήθη & έθιμα στο νησί της Καλντέρας (gnoristetinellada.gr)